

Política lingüística i traducció a Catalunya. Una conversa amb Lluís Jou

Albert Branchadell

Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Filologia Catalana
08193 Bellaterra (Barcelona), Spain

and similar papers at core.ac.uk

provided by

Lluís Jou i Mirabent (Sitges, 1955), va cursar els estudis primaris al col·legi dels Escolapis d'aquesta població i els secundaris a l'Institut Menéndez i Pelayo de Barcelona. Va estudiar Nàutica i Dret a la Universitat de Barcelona, per la qual es va llicenciar el 1977. Des de 1983 és notari i ha exercit a Belmonte de Miranda (Astúries), Calafell i, des de 1995, a Barcelona. Entre 1988 i 1994 va ser membre de la Junta Directiva del Col·legi de Notaris de Catalunya i des de 1993 és membre del patronat de la Fundació Noguera, que té per objecte contribuir a la conservació de la documentació notarial i la difusió del seu contingut com a eina d'investigació històrica. Ha participat en diversos projectes culturals i socials de la seva població natal.

És professor associat de Dret Civil a la UB, on imparteix cursos des de 1987. S'ha interessat d'una manera especial en l'estudi del dret civil català i, en aquest sentit, ha escrit articles especialitzats i ha participat a les comissions que van redactar la llei de censos (1990), el Codi de Successions (1991) i la Llei de potestat del pare i de la mare (1993). Actualment col·labora amb l'Observatori de Dret Privat de la Generalitat de Catalunya.

Va ser secretari de l'Àrea de Dret del II Congrés Internacional de Llengua Catalana (1985-1986), és membre del consell de redacció de la revista *Llengua i Dret*, i ha publicat diversos articles i estudis sobre dret lingüístic. L'1 de setembre de 1996, a proposta del conseller Joan M. Pujals, va ser nomenat director general de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, càrrec que, després que el conseller Vilajoana li renovés la confiança el 1999, va exercir fins al 7 de març de 2003, en què va cessar, a petició pròpia, per retornar a la seva activitat professional.

En els sis anys i mig que va ser director general va ser responsable de l'elaboració de la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística, i del seu desplegament, amb una vintena de decrets, i la seva aplicació, bàsicament per mitjà de més de quaranta convenis de col·laboració amb organitzacions empresarials i sindicals catalanes i grans empreses foranes instal·lades a Catalunya. En el seu mandat també es va iniciar una relació estable de col·laboració en matèria de política lingüística amb el Govern de les Illes Balears a partir del conveni de 17 d'abril de 2000.

Algunes de les actuacions dutes a terme en el seu mandat tenen una innegable relació amb la traducció. En són una mostra les experiències de traducció automàtica (1997-1999), el decret de doblatge de 1998, la localització d'alguns dels productes de Microsoft, els convenis de col·laboració amb empreses per a la traducció al català de les seves comunicacions, el decret de traducció i interpretació jurada de l'any 2000 o la creació de l'Institut Ramon Llull. Sobre algunes d'aquestes actuacions hem parlat amb ell en aquesta entrevista celebrada a l'estiu de 2003.

Senyor Jou, vostè va arribar a la Direcció General de Política Lingüística amb un encàrrec molt específic...

Certament, quan vaig arribar a la Direcció General, al setembre de 1996, tenia l'encàrrec inicial de preparar una modificació de la Llei de 1983 més o menys d'acord amb l'avantprojecte que s'havia preparat a la legislatura anterior. Però ben aviat vam acordar amb el conseller Pujals que calia una nova llei i no una simple reforma per diverses raons, entre les quals m'agrada de remarcar la necessitat d'extreure conseqüències jurídiques del concepte estatutari de llengua pròpia i la de desplegar d'una manera íntegra l'article 3 de l'Estatut, perquè Catalunya assumís de manera plena, si més no en el pla doctrinal, la competència en matèria de normalització lingüística, és a dir, del règim de les llengües oficials.

Com va viure la tramitació parlamentària de la Llei?

Quan es va constituir la Ponència conjunta que havia de redactar la proposició de llei, el conseller Pujals va convenir amb els ponents, que eren els portaveus dels sis grups llavors presents a la Cambra, que jo assistís a les reunions de la Ponència juntament amb el lletrat del Parlament. Això em va permetre viure molt en directe aquell procés, efectuar una tasca de preparació dels textos i exposar a la Ponència, juntament amb el portaveu de CiU Ramon Camp, el punt de vista del Govern. Personalment va ser una experiència molt enriquidora que crec que va contribuir a fer que la Llei sigui, en general, una bona llei, sistemàtica i coherent pel que fa al tractament dels principis jurídics bàsics i que permet d'introduir el català en sectors del món empresarial privat on fins ara tenia una presència escassa. En tinc bon record i he conservat una certa amistat i complicitat amb els ponents Ramon Camp, Joaquim Nadal i Antoni Dalmau, Josep Curto, Josep Lluís Carod, Àngel Colom i Rafael Ribó.

Una de les novetats més importants de la Llei 1/1998 (art. 28.3) va ser la possibilitat d'establir quotes de català al cinema. Com es va gestar aquest article?

Certament, l'apartat 3 de l'article 28 faculta el Govern per a establir per reglament quotes lingüístiques (no de producció) de pantalla i de distribució per als productes cinematogràfics que es distribueixin i s'exhibeixin doblats o subtitulats en una llengua diferent de l'original. En la proposta de text que vam portar a la Ponència

conjunta que va elaborar la Llei, aquest apartat no hi figurava perquè prevèiem que la pressió de les multinacionals faria més forta encara l'oposició mediàtica al projecte i vam pensar que era millor intentar introduir-lo al final de la tramitació. Això explica per què l'apartat 3 es va introduir en la darrera lectura del text, a finals de juliol, com a compensació pel canvi de disponibilitat lingüística activa per la passiva en els establiments oberts al públic que vam modificar d'acord amb el PSC en aquella època. Formalment la proposta, tot i que va ser consensuada entre CiU i el PSC, la va presentar a la Ponència Antoni Dalmau i es va incloure al text amb l'única abstenció del PP. Després no vam aconseguir que Narcís Serra acceptés l'establiment explícit de sancions per incompliment a la disposició addicional cinquena, que les regula, i vam haver de redactar una norma que, en aquest punt de les sancions, es remetia a la Llei espanyola, que n'estableix, amb la confiança que una interpretació lògica i harmònica de la normativa havia de permetre delimitar-les en el reglament.

Sembla que, en aquell moment, la introducció d'aquest apartat va passar desapercebuda...

La introducció de l'apartat tercer, feta a finals de juliol, va passar desapercebuda perquè el debat polític i mediàtic s'havia centrat tant en els temes de la disponibilitat lingüística en els establiments, en l'ensenyament i en la pretensió socialista que la Llei no fos una llei nova, sinó una modificació de la del 1983, que de la resta gairebé no importava res. L'alarmisme interessat d'alguns diaris en relació amb les referències del Preàmbul a la immigració també va ajudar a fer passar com si res el 28.3. Quan el text va arribar al tràmit d'esmenes se n'hi va presentar una, de supressió, del PP, i una altra d'ERC que era purament de detall. Sembla que la indústria del cinema va tenir coneixement de l'addició un cop la Llei ja estava aprovada.

En el desplegament reglamentari de la Llei, una de les primeres mesures va ser el Decret 237/1998, de 8 de setembre, sobre mesures de foment de l'oferta cinematogràfica doblada i subtitulada en llengua catalana. Cal pensar que el cinema tenia un valor estratègic?

El dia que va entrar en vigor la Llei de política lingüística vaig anunciar, per encàrrec del conseller Pujals, que el desplegament reglamentari de la Llei començaria pels aspectes relatius a l'onomàstica, a la documentació notarial, a les quotes d'emissió i de cançó a les emissores de ràdio, a la regulació del requisit de coneixement de català al personal dependent de les administracions públiques catalanes, inclòs el de l'Administració de Justícia, la contractació del qual depenia de la Generalitat i, finalment, per l'establiment de mesures per a garantir una presència significativa de la llengua catalana en l'oferta cinematogràfica.

Enteníem, i estic convençut que és així, que el cinema té una influència fonamental en la configuració de l'imaginari dels joves. A Catalunya, gairebé el setanta per cent dels espectadors de cinema tenen menys de quaranta anys i més de la mei-

tat, menys de trenta. Els infants fan dels personatges de pel·lícula una part del seu món. Els adolescents troben en el cinema els primers espais d'autogestió del lleure. Quan comencen a sortir de casa sols, als dotze i tretze anys, les seves primeres sortides amb amics són per anar al cinema i és al cinema on troben els seus mites. Mites de personatges, de modes de vida, de paisatges... D'altra banda, el cinema és el lleure més econòmic dels que s'ofereixen i això fa que tothom hi tingui accés. Mentre una bona part del jovent de l'Eixample i de Sarrià passa els caps de setmana esquiant o a la casa de la costa o de l'Empordà, els joves dels barris i del Cinturó, amb menys recursos, omplen la tarda o la nit de dissabte o de diumenge a les sales de cinema.

Per tant, el cinema doblat en castellà esdevé un element poderosíssim de castellanització o, si es vol, un fre molt eficaç a l'obra de catalanització que es fa des de l'escola i des de la televisió. D'altra banda, l'accés del català a les grans produccions cinematogràfiques internacionals era, i és, una qüestió de prestigi per a la llengua que pot influir de manera subliminar a incrementar el respecte vers ella tant a dins com a fora del domini lingüístic. És, per dir-ho d'una altra manera, una forma de reconeixement internacional d'un alt potencial simbòlic.

Considerant aquest valor estratègic, quines mesures s'havien pres abans del Decret 237/1998?

L'any 1994 el Grup de Convergència i Unió al Congrés va introduir a la Llei del cinema estatal unes esmenes que afavorien el doblatge de pel·lícules europees al català a l'hora de fer el còmput de la quota de pantalla, que pretenien fomentar el cinema europeu i espanyol davant de l'americà. Un parell d'anys abans, el 1992, Política Lingüística havia iniciat una línia d'ajuts per fomentar el doblatge al català que havia tingut com a èxits principals el doblatge d'*El príncep de les marees*, *L'últim emperador* o *Cent un dàlmates*. Tot i això, com es va evidenciar amb la negativa de Disney a doblar *Pocahontas*, les companyies americanes, en especial els seus òrgans de decisió a Madrid i a Londres, no tenien gens d'interès a doblar al català. Després vam veure que els exhibidors catalans encara en tenien menys en una cadena de causa i efecte recíprocs. Així, doncs, el 1998, de les cinc companyies americanes que copen el mercat, només tres havien doblat alguna pel·lícula no europea. En conjunt —parlo de memòria— en vuit anys, aquestes companyies (Disney, Fox i Columbia) havien doblat al català uns 10 títols americans.

Que és com si no haguessin doblat res...

Ens trobàvem, de fet, davant d'una negativa ideològica a doblar al català per part dels executius de les multinacionals americanes. El febrer de 1997 vaig intentar per tots els mitjans aconseguir per part de la Fox el doblatge de *Titànic* i, per part de la Disney, el doblatge de *Toy's story* i un increment de còpies en català d'*Hèrcules* en relació amb les del *Gepertut*. La negativa va ser rotunda per qüestions de principis i de mercat, deien. És per tot això que ens va semblar que l'única manera de trencar la rutina era passar la decisió del doblatge fora de la Península.

I això és el que el Decret 237/1998 havia de fer possible.

Exactament. Mentre es va tramitar el Decret, l'oposició de les multinacionals americanes i de les distribuïdores espanyoles, agrupades totes a FEDICINE, va ser frontal i rotunda. També ho va ser, i ho remarco de manera expressa, la dels exhibidors catalans. No cal dir que van trobar suport encobert en els mitjans de comunicació i també en el Partit Popular a Catalunya, i la inhibició còmplice del PSOE. Però un cop aprovat, tot i els quatre recursos judicials que s'hi van presentar en contra, el mateix president de FEDICINE, Luis Hernández de Carlos (que tot i la duresa de la seva posició negociadora sempre va guardar de manera perfecta les formes personals), va assegurar-nos que ells havien passat el dossier als Estats Units.

Aleshores és quan el conseller Pujals se'n va anar a Amèrica.

L'aprovació del Decret ens va permetre de trobar la manera de contactar directament amb la Motion Picture Association (MPA) al novembre de 1998 i de concertar una entrevista entre el seu president, americà d'origen sicilià, Jack Valenti, i el conseller Pujals. La MPA és el trust de les grans distribuïdores americanes i en defensa els interessos als Estats Units i a tot el món. L'entrevista Pujals-Valenti es va celebrar a Washington el 29 de gener de 1999 i hi va quedar molt clar, d'entrada, el posicionament de la MPA: no podia acceptar de cap de les maneres una regulació del doblatge enlloc del món i menys encara a Europa perquè el decret català els era un precedent per als països de l'Est, des de Polònia i Romania fins a Rússia. Tot i això, després d'una intervenció encesa i documentada del conseller Pujals, Jack Valenti, emocionat, va reconèixer que les informacions que li havien fet arribar des de Madrid no eren del tot certes i va admetre que el mercat català era prou important (el sisè d'Europa per espectadors i el setè per recaptació) i la situació de la llengua catalana prou especial per a justificar que les empreses doblesin al català, això sí, lliurement. Va demanar un ajornament de l'entrada en vigor del Decret (que es preveia per al 17 de febrer) i es va comprometre a propiciar l'inici d'un procés de diàleg.

Ajornament que li va ser concedit...

Efectivament, el Decret 54/1999, de 9 de març, va ajornar fins al 31 de juliol l'entrada en vigor del Decret 237/1998 i el 12 de març, a Sitges, vam mantenir una primera reunió formal amb FEDICINE a la qual, finalment, i a causa de les pressions d'aquesta, no va assistir Jack Valenti com en principi s'havia acordat. Fins al 23 de juliol es van mantenir contactes individualitzats amb els directius de les empreses americanes a Madrid, reunions formals entre el Departament de Cultura i FEDICINE i diverses converses telefòniques i dues noves entrevistes personals Pujals-Valenti, l'una a Cannes i l'altra a Washington. Com que el temps que ens havíem donat per a l'ajornament era molt curt, per error de càlcul, el 27 de juliol es va haver de tornar a ajornar l'entrada en vigor del Decret 237/1998 just en un moment en què les companyies americanes havien donat el seu «consentiment»

que els seus delegats a Espanya doblesin al català tal com va comunicar-me Luis Hernández de Carlos els primers dies de setembre de 1999. Quedava pendent la derogació del Decret, que continuaven demanant, i l'establiment d'un «mínim» de pel·lícules anual que nosaltres exigíem. Un malentès amb una nota de premsa que no va agradar a FEDICINE l'últim dia de setembre va endarrerir fins a després de les eleccions la formalització de cap acord. Tot i això, com a mostra de la seva voluntat, a final d'any es van estrenar *Tarzan* de la Disney, un «Rugrats» i un «James Bond» de la UIP, *La platja* de la Fox, així com *Joana d'Arc* de Columbia, subtitulada, i tres bones pel·lícules de Lauren Films. A més, vam distribuir en vídeo dos grans èxits de Dream Works: *Formíguez* i *El Príncep d'Egipte*.

En què va consistir l'acord?

Ja passades les eleccions, el 8 de maig de 2000, el Departament de Cultura, llavors ja dirigit per Jordi Vilajoana, i FEDICINE van fer pública una nota conjunta en la qual les companyies es comprometien a doblar de manera progressiva, però sistemàtica, algunes de les seves pel·lícules i a incrementar el nombre de còpies, i la Generalitat, a retirar el Decret.

Si comparem el que preveia el Decret 237/1998 amb el que diu l'acord de l'any 2000, hem de concloure que el Decret va fallar?

No tinc la seguretat que el Decret hagués fallat del tot pel que fa a l'objectiu que pretenia, que era promoure una presència significativa de la llengua catalana a l'oferta cinematogràfica. És evident que la interlocutòria del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya de 4 de febrer (que va suspendre l'aplicació de l'article del Decret 237/1998 on s'establien les sancions per al cas d'incompliment) va afeblir molt la posició negociadora de la Generalitat. He de dir, però, que no estic d'acord amb la interpretació formalista del Tribunal que es fonamentava en el fet que la Llei no preveia les sancions a la disposició addicional cinquena i només insinuava a l'article 28.3 que s'habilitava el Govern per a imposar-les. La Comissió Jurídica Assessora havia dictaminat de manera positiva el text aprovat pel Govern en base a una interpretació de conjunt de l'Ordenament Jurídic i no tan sols d'un punt concret de la Llei i, a parer meu, és aquesta la interpretació correcta, tot i que no puc estar-me de dir que si el PSC, que havia votat les sancions a la Llei espanyola per protegir el cinema espanyol, no hagués estat tan obstruccionista en el moment d'establir-les a la Llei catalana, la redacció de la Llei 1/1998 hauria estat millor tècnicament.

Què més va contribuir a fer fallar el Decret?

La proximitat del procés electoral de la tardor de 1999, amb les presses per solucionar el tema. La inhibició o oposició ideològica, a partir del juliol, dels altres partits catalans, inclosa ERC, també va contribuir a «fer fallar» el decret. S'hi ha d'afegir la bel·ligerància en contra del decret i, en general, en contra de l'am-

pliació de l'ús social del català per part dels mitjans escrits i audiovisuals dels principals grups mediàtics espanyols. I, finalment, va faltar suport dels sectors influents de la societat civil: gairebé cap dels qui sovint escriuen al diari per dir que el català és a les portes de la mort i per exigir solucions màgiques va escriure ni una sola línia per donar suport al Govern i exigir el doblatge a les companyies americanes. A més, les estrenes en català del novembre i desembre de 1999 i del gener i febrer de 2000 no van generar cap moviment de públic cap a les sales on les pel·lícules s'exhibien en català. Alguns sectors d'opinió que accepten com a natural el doblatge al castellà ridiculitzaren el tema oferint la solució, elitista, del subtitulat en català, sense voler reconèixer que el Decret esmentava alhora doblatge i subtitulat i que en les grans produccions per a infants i famílies no és possible que el català competeixi en versions subtitulades amb les versions doblades al castellà.

Tot i així...

Sense el decret mai no hauríem pogut entrar en contacte i fer una negociació directa, de primer amb la MPA i després amb FEDICINE. En aquest sentit, el decret va ser útil i l'acord que va generar no va ser un mal acord. Va posar el català, pel que fa al doblatge de pel·lícules americanes, al mateix grup de llengües on les companyies tenen el neerlandès o el grec, per exemple. Va permetre passar de 8 títols anuals amb unes sis/set còpies a uns vint títols amb unes nou/tretze còpies, va comprometre les multinacionals a incrementar de manera progressiva el nombre de títols i de còpies i va facilitar que algunes distribuïdores locals s'incorporessin, també, a la política de doblatge.

En tot cas, com valora l'evolució del cinema doblat i/o subtitulat en català des de la derogació del Decret?

En faig una valoració positiva, tant pel que fa a la seva significació com al resultat pràctic, tot i que m'hauria agradat una evolució quantitativament més ràpida.

Pel que fa als títols de pel·lícules que es doblen al català, hi ha hagut un increment notable tant pel que fa al seu nombre com, sobretot, pel que fa al seu èxit de públic previsible. Si els anys 1997 a 1999 s'havien doblat entre vuit i nou títols, els anys 2000 i 2003 se n'han doblat uns vint cada any i entre aquests hi ha hagut algunes de les deu pel·lícules més taquilleres de cada any. El primer diumenge d'aquest agost, per exemple, hi havia en cartellera deu títols en català amb un total de 90 còpies a Catalunya, més una a Andorra i tres a les Illes. El segon, 74 còpies a Catalunya, dues a Andorra i tres a les Illes. D'aquestes, quatre eren de distribuïdores de la MPA, tres de distribuïdores locals i quatre (amb una còpia cada una, per cert) de producció catalana.

D'altra banda, l'acord de 8 de maig de 2000 ha estat acceptat per les cinc companyies americanes inclosa la Warner, la qual, després de l'episodi de *Harry Potter* del novembre de 2001, s'hi ha sumat sense reserves, cosa que representa el reconeixement de l'existència i la importància de la llengua catalana per part del *lobby*

econòmic internacional més potent del món. Això també facilita, com deia abans, que algunes de les distribuïdores locals hagin perdut la por de doblar al català i alguna, com és el cas de Luk Internacional, s'hagi decidit a estrenar els seus productes gairebé exclusivament en català com han estat els tres títols de *Doraemon* i el *Shin-Chan a la recerca de les boles perdudes*. La distribuïdora del grup Planeta es planteja fer el mateix tipus de prova en alguns productes i Lauren Films també ho ha estudiat per trobar algun tipus de suport específic.

Deia que li hauria agradat una evolució més ràpida.

Efectivament, m'hauria agradat una evolució més ràpida. En especial pel que fa al nombre de còpies que es distribueixen en català de cada pel·lícula i als horaris en què s'exhibeixen. I aquí es topa amb la triple circumstància del recel dels distribuïdors; l'oposició dels exhibidors, obsessionats per no perdre ni una sola entrada (i un dels més grans de Barcelona, amb capital americà i directius catalans, per cert, amb una evident mala fe); i la indiferència o fins i tot l'hostilitat dels poders mediàtics, la qual cosa no afavoreix el canvi d'actituds del públic, que continua sense fer el més mínim esforç per anar a veure les pel·lícules en català i, també, la insensibilitat de la societat civil. Els ajuntaments podrien completar la política de la Generalitat si «influïssin» davant dels exhibidors locals perquè posessin còpies en català i si completessin amb petits ajuts municipals a les sales dels seus municipis els ajuts de la Generalitat, i no ho fan. Les escoles i les associacions de pares d'alumnes i d'altres entitats, podrien facilitar l'assistència col·lectiva de grups de nens i nenes. Els mitjans de comunicació, si més no els mitjans audiovisuals públics catalans, podrien ressaltar o primar informativament d'una manera o altra les estrenes en català. En tot cas, mentre el nombre de còpies en català de les pel·lícules que es doblen (adreçades majoritàriament al públic infantil) no sigui com a mínim igual al nombre de còpies en castellà, i mentre el nombre de passis per còpia catalana no sigui equivalent al dels de les còpies castellanes, no podem considerar que l'acord de 2000 s'ha complert de bona fe.

Què caldria per a disparar el doblatge al català?

Entenc que caldrien més diners i, sobretot, més agilitat administrativa. Tot i que en els darrers anys, amb el conseller Vilajoana, s'ha fet un esforç gran per multiplicar per més de quatre la partida de suport al doblatge, que ha passat d'uns 350.000 el 1999 a més d'1.500.000, cal incrementar aquests imports i, a més, convé negociar els ajuts fora de la rigidesa extrema del procediment administratiu de les subvencions. També seria bo que les pel·lícules produïdes a Catalunya s'estrenessin majoritàriament en versió catalana, cosa que gairebé no passa mai. Com a molt se'n fan cinc còpies per complir la normativa i prou.

Tanmateix, amb mesures administratives i amb diners, que són imprescindibles, mai no n'hi haurà prou. Cal la complicitat de sectors clau de la societat civil, dels grups mediàtics, dels mitjans de comunicació escrits i audiovisuals, començant

pels de la Generalitat, per tal de generar un corrent favorable a les estrenes en català sense complexos i amb plena convicció de la importància estratègica del cinema en l'extensió de l'ús social de la llengua.

En la polèmica sobre el Decret 237/1998 va ressorgir la controvèrsia entre els partidaris del doblatge i els partidaris de la subtitulació. Com vostè sap, Europa es divideix entre els països que doblen (com Espanya i França) i els que subtitulen (com Bulgària o Dinamarca). Més enllà de la polèmica sobre el decret 237/1998, i pensant més a llarg termini, creu que valdria la pena fomentar la subtitulació en detriment del doblatge?

Abans de res m'interessa de recordar que el Decret 237/1998 establia quotes tant pel que fa al doblatge com a la subtitulació. I també m'interessa de subratllar que la normativa de subvencions de la Generalitat, tant la destinada als distribuïdors com la dels exhibidors, tracta en igualtat de condicions el doblatge i la subtitulació.

La suposada contraposició entre el doblatge, que es presenta sovint com una opció per a societats poc desenvolupades, i la subtitulació, de la qual se'n canten les mil lloances, és falsa i interessada. Una manera com una altra d'aigüar el debat i de fugir d'estudi. És com la polèmica entre el cinema de producció catalana i el cinema doblat. A Itàlia, que té un cinema molt potent, la quota de mercat del de producció pròpia queda al voltant del 15%. Hauríem de tenir un cinema molt i molt bo per tenir, amb cinema produït a Catalunya, una quota per l'estil. Ara per ara està per sota del 2%. Per tant, el doblatge al català és necessari per a garantir una presència significativa de la llengua en l'oferta cinematogràfica, tot i que considero imprescindible donar suport al cinema de producció catalana i, en aquest punt estic segur que l'Institut Català de les Indústries Culturals que ha impulsat el conseller Vilajoana ja ha començat a donar fruits i encara n'obtindrà més a termini mitjà.

D'altra banda, els qui denigren el doblatge al català i defensen la subtitulació com a solució a la presència del català al cinema mai no s'oposen al doblatge al castellà, que consideren d'allò més natural, mentre que consideren el doblatge al català una mena d'imposició empobridora. I aquí, precisament aquí, hi ha el fet diferencial entre Catalunya i, per exemple, Suècia, els Països Baixos, Bulgària o Grècia. Allà, les pel·lícules arriben en versió original anglesa, francesa, italiana o alemanya, i es passen subtitulades a la llengua del país. Aquí no arriben en versió original. Arriben en versió doblada al castellà, potenciant el paper del castellà com a llengua d'interposició entre allò que té prestigi a la societat actual i la nostra ciutadania. D'aquesta manera el cinema és, com he dit abans, un instrument de castellanització social d'una potència subliminar impressionant. I és evident que si el català ha de competir amb el castellà presentant subtitulades les pel·lícules d'evasió produïdes per al gran públic (*Terminator*, *Els àngels de Charlie*, els *James Bond*, *Titànic*, per exemple) o les adreçades al públic infantil (els *Disneys*, els *Harry Potter*), mentre que en castellà es presenten doblades, el català té la partida perduda.

L'argument és clar. Però tot i així, quines accions, si és el cas, va emprendre vostè per fomentar la subtitulació al català?

La subtitulació és una solució per a pel·lícules minoritàries, que es passen a Barcelona ordinàriament amb dues o tres còpies i que al cap de l'any representen al voltant del cinc per cent del públic de tot Catalunya. A la Direcció General vaig intentar establir acords triangulars amb les distribuïdores de productes subtitulats i les sales que s'hi especialitzen (els Verdi, els Icària) per raó dels quals la Generalitat podia assumir el cost de les còpies subtitulades en català a condició que a Barcelona es passessin només subtitulades al català perquè no hi ha públic suficient per a dues versions subtitulades i és evident que el tipus de públic de la versió subtitulada mai no té dificultat per llegir en català. També vam establir contactes amb l'encarregat d'assumptes culturals del Consolat de França per estudiar la possibilitat de beneficiar-nos dels ajuts del Govern francès a la difusió internacional del cinema del seu país a base de promoure el cinema francès en versió original subtitulada en català. Cap de les converses va tirar endavant bàsicament a causa de la complicació d'assumir els costos amb la tècnica de la subvenció i la dificultat burocràtica i pressupostària que comportava constituir un ens àgil que se n'ocupés més o menys empresarialment.

Segons vostè, a quin model hauríem d'aspirar?

Les grans multinacionals doblen bàsicament a quatre llengües: alemany, francès (a vegades amb dues versions), espanyol d'Espanya o castellà, espanyol de Mèxic, i italià. Això fa que més del 75% dels ciutadans de la Unió Europea vegi les pel·lícules americanes i, en general estrangeres, doblades a la llengua del seu país, i que els estats petits amb llengües petites (els tres escandinaus, els Països Baixos, Grècia i Portugal) les vegin en versió original subtitulada. Quan es tracta de pel·lícules infantils (com les de la Disney i, en general, les d'animació) o les dites «d'evasió familiar», les més taquilleres en definitiva, també es doblen al neerlandès, al grec i al portuguès.

Per mi, el model que cal aconseguir seria que les pel·lícules que es doblen també al portuguès, al neerlandès o al grec, es doblessin al català i que, a més a més, es distribuïssin a Catalunya majoritàriament en català. Això és el que preveu l'acord de 8 de maig de 2000 i podria arribar a representar, amb dues dotzenes de títols a l'any, la quarta part del taquillatge si es complís rigorosament i els exhibidors col·laboressin lleialment.

Caldria completar aquesta mesura amb una contribució més profunda de les quatre o cinc distribuïdores catalanes. Lauren Films, que ha fet una aportació prou positiva i ha doblat al català, en deu anys, uns 60 títols, podria implicar-se més, amb més còpies i més títols. I també Filmax i Planeta. La subtitulació seria una tercera branca d'aquest model, de manera que les pel·lícules de distribució curta es passessin exclusivament subtitulades en català. Finalment, caldria que les pel·lícules produïdes a Catalunya s'exhibissin bàsicament en versió original catalana.

Amb aquestes quatre branques complertes, la resta vindria, o vindrà, més o menys sola i a poc a poc perquè el mercat català, sobretot si la situació a València i a les Illes es normalitza, és prou important perquè la nostra llengua entri en el grup de les grans llengües europees. No som en va el sisè mercat d'Europa i la setena llengua de la UE.

L'escassetat de pel·lícules doblades i/o subtítulades en català ha tingut com a conseqüència l'escassetat de vídeos doblats i/o subtítulats en català. En aquest context, va semblar que l'aparició del DVD podria canviar les coses. El nou format, certament, possibilita la incorporació de diverses bandes sonores i subtítulades en un mateix producte. L'informe sobre política lingüística de 1999 anunciava que el DVD «obre per a la llengua catalana unes possibilitats extraordinàries per ser present en el mercat sense els problemes de distribució que sempre han afectat tant la cinematografia en gran pantalla com el vídeo». Al seu parer, què se n'ha fet, d'aquestes «possibilitats extraordinàries»?

El DVD obre, efectivament, unes noves possibilitats perquè les llengües de difusió mitjana, com la nostra, tinguin entrada als productes audiovisuals. El DVD soluciona dos dels grans problemes del vídeo en català: el cost d'elaborar un producte específic i, sobretot, el cost de la doble distribució, que és el que sempre ha frenat les companyies distribuïdores i ha forçat la distribució de producte només en català per canals específics: de primer per part de La Magrana i actualment per part d'Enciclopèdia Catalana. Si hi ha un sol producte, el català entra a les línies normals de distribució: grans magatzems, cadenes especialitzades.... D'altra banda, atès que el DVD que té versió catalana es distribueix per tota la península Ibèrica i sovint per tot el Sud d'Europa, la incorporació de la banda de so catalana contribueix a difondre el català per tot el domini lingüístic i també fora d'aquest.

Ara bé, perquè es pugui introduir en el DVD una banda de so en català, la pel·lícula ha de tenir prèviament la versió doblada al català. Per això és clau que les grans produccions des del primer moment disposin del doblatge. Cal tenir en compte que les pel·lícules es distribueixen primerament a les sales d'exhibició. És aquí on es juguen l'èxit econòmic. Si resulten a la gran pantalla, després tenen garantida la distribució en primer lloc al DVD, després a la televisió de pagament i finalment a la televisió en obert. És per això que malgrat els molts doblatges que es fan per a TV3, com que es fan en aquesta darrera fase de l'explotació ja no s'és a temps d'aprofitar-los per als DVD.

En els darrers anys, gairebé totes les pel·lícules que s'han doblat per a la gran pantalla, un cop s'han distribuït en DVD han tingut la versió catalana. D'altra banda, Lauren Films ha dut a terme una bona tasca d'incorporació de la banda de so en català aprofitant els doblatges de TV3 quan ha passat els seus productes que comercialitzava en format vídeo a format DVD. Tot plegat són passos molt petits, però les possibilitats queden obertes i demostren que la despesa que es fa en el doblatge de grans produccions per a la gran pantalla no és despesa nova, sinó un simple avançament de la despesa que es fa en el doblatge per a la televisió, amb l'avantatge que se'n treu molt més profit.

Durant el seu mandat, el Govern de la Generalitat va contribuir al desenvolupament del programari de traducció automàtica i assistida, que des de 1997 permet, per exemple, l'aparició d'una versió catalana d'un diari tan important com és *El Periódico*...

Al cap de poc temps de ser a Política Lingüística vaig veure que els sistemes de traducció automàtica obrien moltes possibilitats per a l'expansió de l'ús del català en àmbits on tenia poca presència. Feia poc el TERMCAT, el centre de terminologia creat per la Generalitat i l'IEC, havia col·laborat amb èxit en l'elaboració dels diccionaris d'un sistema de traducció anglès-català que promovia el CIDEM i l'empresa que l'havia elaborat es disposava a produir el sistema castellà-català pel seu compte, i la vam animar a tirar endavant. Per la seva banda, *El Periódico* va iniciar contactes amb la Generalitat per aconseguir els ajuts que considerava indispensables per a fer la doble edició. El clima d'interès per la qüestió de la llengua que va provocar la tramitació de la Llei de política lingüística i la mateixa aprovació de la Llei van contribuir a accelerar aquests projectes.

L'any 1997 es van posar en marxa tres iniciatives punteres al món en el camp de la traducció automàtica i els mitjans de comunicació que considero molt positives: el servei de notícies en català de les agències EFE i Europa Press, l'edició catalana de *Segre* i, sobretot, l'edició catalana d'*El Periódico*. Totes tres, i molt especialment aquesta darrera, amb ajuts econòmics significatius de la Generalitat.

Com valora específicament l'experiència d'*El Periódico*?

L'experiència d'*El Periódico* ha estat un èxit que ha superat les expectatives. Un quaranta per cent dels lectors del diari opten, ara, per l'edició catalana, que té molt bona acceptació fins i tot en localitats com Cornellà, Badalona o Santa Coloma de Gramenet. Des del punt de vista de la llengua, *El Periódico* i *Segre* van permetre que el percentatge de diaris venuts a Catalunya en català passés del 10% escàs de 1996 al 25% de 1998 i que el 1998 el nombre d'exemplars venuts en català sobrepassés 150.000 diaris. Estic segur que si el tiratge en català d'*El Periódico* fos del 60% i no del 40% es vendria el 60%, perquè em sembla que la capacitat de la ciutadania de llegir en català ja és, ara per ara, prou elevada perquè ningú del país deixi de comprar un diari del seu interès perquè és en català.

Per què no s'hi han afegit altres diaris?

Tot i el que acabo de dir, des del punt de vista de l'empresa l'experiència d'*El Periódico* no va tenir tot l'èxit desitjat. Més que aconseguir nous lectors, que és el que buscava, van ser els seus lectors de sempre els que es van passar a l'edició catalana en un procés que en deien d'autofagocitació. Això ha frenat altres iniciatives i, en concret, la que vam impulsar des del Departament l'any 2000 perquè *El Mundo Deportivo*, del Grup Godó, seguís la mateixa línia de doble edició. Un cop fets tots els estudis econòmics i de mercat va resultar que tothom trobava

bé que el diari tingués doble edició, però els lectors de la competència que declaven que estaven disposats a passar-se a *El Mundo* si aquest sortia en versió catalana eren poquíssims. El projecte, doncs, no va reeixir. Alguns altres projectes de promoure una edició catalana, per la via de la traducció automàtica, de revistes de motor editades a Catalunya però presents a tot l'Estat no van passar d'embrionaris.

No el preocupa que el diari en català més important sigui un diari íntegrament traduït del castellà?

Em sembla, efectivament, una anormalitat. Però el que debò em preocupa és que el diari escrit íntegrament en català de més tiratge no hagi estat capaç de superar la barrera dels 50.000 exemplars diaris i passi temporades en què li costa arribar a 40.000. És com si no hagués connectat prou amb la societat catalana, perquè la barrera de la dificultat de la lectura és cada dia més fàcil de superar. I encara em sembla més negatiu per a la llengua catalana que *La Vanguardia* s'hagi instal·lat amb tanta comoditat exclusivament en castellà. Entenc que aquest diari s'hauria d'editar en català, simplement en català o, si més no, en una doble edició i estic del tot segur que, si els seus editors s'hi interessessin, la Generalitat hi aportaria les quantitats que calgués per fer-ho viable.

Gràcies al programari de traducció automàtica també és possible tenir una versió del BOE en català. Com va ser possible que el Govern espanyol acceptés això?

L'existència d'una versió oficial catalana de les lleis de l'Estat publicada pel mateix Estat no és prevista a la Constitució ni a cap llei espanyola, que tampoc l'exclouen. Haver-la aconseguit és un exemple de com una interpretació adequada de la Constitució permet un reconeixement significatiu de la pluralitat.

El nostre objectiu inicial era obtenir una versió catalana íntegra del BOE, cosa que comportava problemes polítics, però també tècnics atès el volum de disposicions que s'hi publiquen, moltes de les quals, especialment a les seccions de personal i d'anuncis oficials, no tenen gens d'interès a Catalunya. Per això ens va semblar més realista demanar l'edició de les normes generals i proposar alguna solució pràctica que facilités la traducció, com va ser el sistema de traducció automàtica experimentat amb èxit el 1997 en els tres projectes esmentats abans i també al Col·legi de Notaris de Catalunya i en alguns registres de la propietat el 1998.

Amb la intervenció del conseller Trias, en canvi de renunciar a demanar una versió catalana íntegra i simultània del BOE el Govern del PP va acceptar d'aprovar el Reial decret 489/1998, de 14 d'abril, que preveu l'edició de «separates» en les quals, previ conveni amb la Comunitat Autònoma concernida, es publicaran en llengua oficial diferent del castellà les lleis espanyoles i, progressivament, les altres disposicions generals que s'acordi.

Més tard els gallecs es van afegir a la idea. Com és que els bascos no van fer el mateix?

La consellera de Cultura del Govern Basc em va comentar personalment que a ells no els interessava publicar les lleis espanyoles en basc i que tampoc no havien acceptat mai que el BOE publicués les lleis basques.

Com funciona exactament la versió catalana del BOE?

El mateix 1998 vam signar un acord en virtut del qual l'Entitat Autònoma del DOGC rep en format electrònic les lleis espanyoles, les tradueix amb un sistema automàtic i les revisa, les envia al BOE, que les torna a revisar per mitjà de traductors jurats i s'ocupa de l'edició. El cost de la traducció és compartit a parts iguals pel BOE i el DOGC i el de l'edició és íntegrament del BOE. A partir de 2000 en els suplementes del BOE es publiquen Reials decrets i tractats internacionals, i a partir de 2002, a més, les ordres i altres disposicions de caràcter general que s'apliquen a Catalunya.

I què passa a les altres comunitats autònomes on el català és oficial?

El 1998 el Govern de les Illes ens va comunicar oralment que no sol·licitarien un conveni amb el Govern espanyol per fer una versió «insular». A l'etapa del Pacte de progrés la Direcció General de Política Lingüística de les Illes va negociar amb la Direcció del BOE i el Ministeri de la Presidència la distribució a les Illes de la versió que es feia per a Catalunya en canvi de pagar el Govern de les Illes Balears el paper de l'excés del tiratge. Pel que fa a València, tinc la impressió que el conveni Estat-Generalitat Valenciana per fer una edició en valencià va ser una mena de «represàlia» per l'acord amb les Illes que acabo d'esmentar i va sorgir en el marc dels estira-i-arrotonsa de la constitució de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. Tot i això, el català que s'empra en la versió «valenciana» és el mateix del Diari Oficial de la Generalitat Valenciana i s'adapta a les Normes de Castelló.

Com vostè sap, la versió del BOE en català és molt poc utilitzada. Li puc posar l'exemple de la nostra universitat, que va penjar al seu web la Llei orgànica d'universitats exclusivament en castellà, tot i que n'existeix una versió «oficial» catalana. En aquestes circumstàncies, quina valoració fa de la versió del BOE en català?

Sé que la versió catalana de les lleis és poc emprada i diverses actuacions tendents a divulgar-les que vam emprendre no han tingut èxit. Ara bé, la valoració que faig de l'existència d'aquesta versió és molt positiva per quatre raons: representa un reconeixement simbòlic de la llengua per part de l'Estat, facilita l'ús del català al món del dret i de la justícia, comporta una adaptació continuada de la terminologia catalana jurídica, administrativa i tècnica, i quan ensenyes a França, els Estats Units

o Finlàndia el BOE en català molta gent comprèn que el català no és una llengua minoritària en el sentit tècnic del concepte.

Parlant de diaris oficials, creu que algun dia tindrem una versió del Diari Oficial de les Comunitats Europees en català?

La possibilitat hi és. Hi és fins i tot si el català no arriba a ser llengua oficial i de treball, perquè si sense ser llengua oficial de l'Estat espanyol hi ha una versió del BOE en català, també hi pot haver una edició del DOCE. En tot cas és una qüestió política que exigiria una implicació seriosa del Govern de l'Estat i dels dos grans partits espanyols, ara per ara PP i PSOE, així com més pressió per part dels grups polítics i de les institucions i empreses catalanes.

El català no hauria de ser una llengua reconeguda per les institucions espanyoles?

La Constitució i els sis estatuts que reconeixen l'oficialitat d'una llengua diferent de la castellana estableixen uns sistemes de doble oficialitat territorialitzada, de manera que el castellà és oficial a tot arreu i les altres llengües només ho són en els territoris on hi són reconegudes. Per mi el sistema és bo, perquè permet de sobreentendre una mena de pacte implícit: en canvi de l'extensió de l'oficialitat del castellà fora del seu domini lingüístic natural, les altres llengües tenen un tractament jurídic més favorable en els territoris on són llengua pròpia precisament amb fonament en aquest concepte.

Per tant, la resposta és «no»?

No ben bé. La Constitució i els estatuts, i tampoc cap altra llei, no fan cap previsió d'ús oficial de les llengües diferents del castellà fora dels territoris on són pròpies. Ara bé, una interpretació oberta de la Constitució que respecti la pluralitat lingüística permetria que el castellà fos llengua oficial però no l'única a les institucions que podem denominar «comunes», o si més no en les més representatives: el Tribunal Constitucional, les Corts Generals, el Tribunal Suprem... Aquest reconeixement podria tenir diversos graus: des d'una plurioficialitat total, en què el català, el gallec i el basc serien iguals al castellà en aquestes institucions, fins a una oficialitat limitada per raó de la qual en aquelles institucions comunes que no tenen «delegació» al territori amb una altra llengua oficial admetessin l'ús oral i escrit de la llengua de referència en les seves actuacions sense que això hagués de comportar, si es vol, el dret a rebre-hi la resposta però en què la decisió legislativa o judicial es publicués en aquestes llengües. D'aquesta manera, les Corts farien la versió catalana de les lleis i el Tribunal Constitucional i el Suprem redactarien una versió catalana de les seves sentències quan resolguessin conflictes promoguts des de territoris de llengua catalana o en contra seu.

Tot plegat, és clar, amb un respecte escrupolós, que ara per ara no es dona, al règim de doble oficialitat vigent al territori català, on l'Estat no hauria de limitar-

se a acceptar, com fa ara, documents en català, sinó que hauria de tenir una actitud activa en favor de la llengua i complir, si més no, la seva pròpia normativa. No pot ser que, encara ara, els impresos per pagar l'IVA o l'Impost de Societats o les liquidacions trimestrals de la Renda o per comunicar-se amb el Cadastre siguin exclusivament en castellà. També cal que l'Estat assumeixi de debò la seva obligació de traduir, ell i a costa seva, els documents que se li presenten en català a Catalunya i que ha de traslladar a Madrid.

Aquesta plurioficialitat hauria d'incloure el Cap de l'Estat i el Govern?

Evidentment. Em sembla inacceptable, per antidemocràtic, i segons com insultant, que el Cap de l'Estat i el President i els ministres del Govern espanyol no emprin el català com a mínim en una part dels actes institucionals que celebren a Catalunya. Ara per ara només el Rei i el seus fills utilitzen la nostra llengua en els seus discursos institucionals quan són a Catalunya. Però crec que el Rei, en els seus discursos de Nadal i d'inici de legislatura, hauria de pronunciar unes paraules en català, en gallec i en basc, que les televisions podrien subtítular al castellà perfectament. Això contribuiria a fer que la ciutadania espanyola respectés més la realitat plurilingüe peninsular i que les persones que parlen aquestes llengües perdessin part dels seus complexos.

A banda de la versió catalana del BOE, quines actuacions en aquesta direcció va fer el Govern català durant el seu mandat?

Entre 1996 i 2004, a banda de la introducció, limitada, del multilingüisme en el BOE, es va introduir en els documents nacionals d'identitat i es va obtenir un cert compromís d'introduir-lo en les targetes de residència. En canvi, vam tenir una negativa rotunda a introduir-lo en els passaports i en els efectes postals.

Senyor Jou, no podem acabar aquesta entrevista sense referir-nos a la traducció literària. A la XXXV edició (2003) de la Universitat Catalana d'Estiu el senyor Francesc Parcerisas, que a més de ser col·lega nostre és el president de la Institució de Lletres Catalanes, va denunciar el «dèficit» en les traduccions de clàssics al català. Què en pensa?

La traducció al català d'obres escrites en altres llengües és clau perquè es pugui accedir en català al patrimoni cultural de la humanitat sense haver de passar per llengües d'interposició i, per tant, contribueix d'una manera molt significativa al prestigi de la llengua. En relació amb les declaracions de Francesc Parcerisas, director de la Institució de les Lletres Catalanes, admeto que hi ha dèficit de traduccions literàries al català però he de remarcar que aquest dèficit és inferior, molt inferior diria jo, al de traduccions al suec, a l'hongarès o al txec: a la Bernat Metge, a la biblioteca «A Tot Vent» de Proa, a les col·leccions de «Les Millors Obres de la Literatura Universal» o «El Balanci», entre d'altres, de les d'Edicions 62 i a d'altres col·leccions, com són les de Columna o Quaderns Crema per esmentar-ne

només algunes, hi ha magnífiques traduccions al català de la literatura russa, francesa, anglesa, alemanya, italiana, txeca, hongaresa, grega... És més, algunes de les traduccions de clàssics al català són obres cabdals de la nostra llengua literària, com les de la *Divina Comèdia* de Sagarra o l'*Odissea* de Ribà. El que passa és que si ens comparem amb el castellà o el francès sempre estem en desavantatge.

I què em diu de les traduccions del català a altres llengües?

Les traduccions del català a altres llengües són una eina imprescindible per aconseguir un reconeixement a l'exterior de la llengua catalana i de la cultura que s'hi expressa, perquè fora del nostre domini lingüístic es conegui l'aportació que fem i hem fet amb veu pròpia a la cultura universal i, també, perquè els nostres escriptors siguin més reconeguts i puguin competir en millors condicions amb els que escriuen en altres llengües. A més, la difusió de la nostra cultura literària fora del domini lingüístic pot facilitar el reconeixement polític del català a les institucions europees.

Com va quedar aquesta qüestió a la Llei 1/1998?

Pels motius que he assenyalat, l'article 28.1, a) de la Llei de política lingüística disposa que el Govern ha de fomentar «la creació literària i científica en català, la difusió dins i fora de l'àmbit lingüístic propi, la traducció a altres llengües d'obres literàries i científiques en català i la traducció al català d'obres escrites en altres idiomes».

Fins a quin punt és raonable que aquest foment de la traducció hagi correspost a la Direcció General de Promoció Cultural i la Institució de les Lletres Catalanes i no pas a la Direcció General de Política Lingüística?

La Direcció General de Promoció Cultural i la Institució de les Lletres Catalanes són els òrgans competents en matèria de promoció del llibre i de la literatura catalana. L'atribució em sembla encertada, sobretot perquè el foment de la literatura en català és foment de la llengua, però, sobretot, foment de la creativitat cultural. Nogensmenys, aquesta atribució genera un dèficit en l'edició catalana en els sectors no literaris del llibre, tant pel que fa a obres escrites en català com de traduccions. Tenim mancances greus en matèria de llibre tècnic, jurídic, de viatges, d'ajuda personal, d'informàtica, de jardineria i d'habitatge... fins i tot d'assaig històric, literari, lingüístic o filosòfic. Una intervenció més gran de Política Lingüística en el camp del foment del llibre i del foment de les traduccions i, sobretot, una visió més global sobre el foment de la creació i de la traducció, i també, no cal dir-ho, una dotació pressupostària més generosa que l'actual, seria molt beneficiosa per a la llengua catalana. També caldria potenciar, amb la participació del TERMCAT, una unitat específicament encarregada de facilitar les traduccions d'obres tècniques, científiques i jurídiques i econòmiques, perquè el component terminològic d'aquestes traduccions és molt elevat. Partint de l'experiència de la localització del

Windows 98 i Internet Explorer i de la traducció dels llibres d'instruccions dels cotxes SEAT i les motos HONDA i DREBI el 1999, entre el 2000 i 2001 vam elaborar un projecte força atractiu d'oficina de traducció tècnica dependent del TERM-CAT que no s'ha pogut aplicar.

Com valora els primers passos de l'Institut Ramon Llull, que ha assumit tasques de foment de la traducció que fins ara tenia la Institució?

Els valoro de manera positiva. L'Institut Ramon Llull, a més de ser el primer organisme estable de foment de la llengua catalana constituït per dos governs, ha de permetre optimitzar, mitjançant una operació de suma, els esforços que es feien fins ara per a la difusió exterior de la nostra literatura i de la llengua. En aquest punt és evident que el foment de la traducció del català a altres llengües, sobretot la literària però també els assaigs sobre art, història, literatura o música, per exemple, són una actuació clau. Per això s'ha traspassat a l'IRL la competència que abans tenia la Institució de les Lletres Catalanes. En el primer any de funcionament, la dotació per a traduccions del català a altres llengües s'ha duplicat amb càrrec al pressupost del Llull i s'ha procurat obrir el ventall d'obres i d'autors catalans traduïts. D'altra banda, s'organitzen jornades de cultura catalana a Moscou, Berlín i Nova York, i s'ha signat un acord amb la Fira del Llibre de Guadalajara de Mèxic perquè el 2004 Catalunya, i en general la cultura catalana, hi sigui la convidada d'honor.

Tot i que un any a l'Administració és molt poc temps, crec que l'orientació de la tasca de l'IRL és bona. També crec, però, que cal fer una feina a llarg termini, encara que sigui poc lluïda inicialment, com la d'introducció dels nostres grans clàssics (Llull, Marc, Corella, Verdager, Oller, Sagarra, Espriu, Foix, Rodoreda) a les grans col·leccions de clàssics de llengües estrangeres: *La Pléiade* en francès o la de *Mondadori* en italià, per entendre'ns, o l'edició en col·leccions de gran abast franceses, italianes o angleses d'assaigs sobre història i literatura catalanes.

I com poden repercutir en la traducció les altres tasques que fa l'Institut Ramon Llull?

Crec que cal subratllar la tasca duta a terme per la seva Àrea de Llengua, que ha assumit les competències de suport als lectorats de català a universitats de fora del domini lingüístic, i d'ensenyament del català i la certificació dels coneixements d'aquesta llengua fora del seu àmbit lingüístic. S'ha incrementat el nombre d'universitats amb lectorat (Nova York, l'Havana, Casablanca, Jerusalem, Kiel, Catània...). I per primer cop s'està tractant des d'una mateixa àrea i amb una visió de conjunt l'ensenyament del català a les universitats estrangeres i les espanyoles de territoris de parla castellana i l'ensenyament a col·lectius com poden ser el dels descendents de catalans a Amèrica, treballadors i executius a Alemanya o al Marroc o persones que el volen aprendre a Madrid, així com el suport a les societats de catalanística, que és una manera de donar suport als futurs traductors d'obres escrites en català a les altres llengües. Cal tenir en compte que sense una tasca constant

d'ensenyament del català a universitaris d'altres àmbits lingüístics que coneguin bé, també, la nostra literatura, no serà possible fomentar de debò les traduccions a altres llengües. En aquest sentit la tasca de l'Àrea de Llengua facilita que universitaris estrangers aprenguin la llengua i la literatura catalana i en facin l'objectiu de la seva recerca i estudi, cosa que és bàsica per poder aspirar a tenir traduccions d'obres catalanes a les llengües més diverses.

Senyor Jou, ara sí que hauríem d'acabar. Al seu parer, quin paper correspon a la traducció, en general, en el conjunt de la política lingüística?

La situació política i la realitat sociolingüística de Catalunya i dels països catalans, relacionada amb el que hem denominat *globalització*, tan característica de la civilització actual, fan de la traducció, en tots els àmbits, una eina del tot indispensable perquè la llengua pròpia del país tingui la presència que li correspon en el nostre territori i, també, perquè sigui coneguda i respectada a l'exterior. Avui és impensable que la societat catalana pugui «viure» exclusivament a base de llibres, diaris, pel·lícules o productes de qualsevol mena elaborats en català perquè la nostra societat és molt oberta al món i ens vénen massa missatges de fora. Però tampoc no és fàcil mantenir l'autoestima suficient si no podem exportar amb èxit els nostres missatges genuïns i no coneixem a bastament la producció cultural creada en la nostra llengua.

Per tot això no és possible de separar el futur del català del de la traducció, del de la traducció literària, única que s'havia tingut en compte tradicionalment, però també, i potser més encara, de la traducció tècnica, econòmica, jurídica i científica, sense oblidar altres àmbits com són el doblatge i la publicitat. Cal tenir en compte el català com a llengua d'arribada perquè el nostre domini lingüístic rep molts més missatges dels que pot emetre, sense oblidar que allò que ens justifica davant del món són els missatges que exportem i, per tant, la traducció que té el català com a llengua de partida. Podríem dir que traduir del castellà, de l'anglès, del francès o de l'alemany al català és una prioritat que s'ha de mesurar quantitativament i que incideix en l'ús social i que traduir del català a aquestes llengües s'ha de valorar sobretot amb paràmetres qualitatius que incideixen sobretot en el prestigi cultural. Exportar la llengua catalana i la cultura que s'hi expressa hauria de tenir la mateixa prioritat política i social que fomentar l'exportació de productes catalans i la implantació d'empreses catalanes a l'estranger. Fomentar les traduccions d'obres catalanes a llengües estrangeres no és un luxe ni un caprici. És una necessitat.

Cal que el món econòmic assumeixi que el català ha de ser present en els webs, la publicitat i la documentació de totes les empreses amb una certa implantació a Catalunya, des del Santander Central Hispano, el BBVA i el Deutsche Bank, fins a REPSOL, Telefónica, Nestlé i Novartis, passant òbviament, per totes les grans empreses catalanes: Gas Natural, Abertis, Aigües de Barcelona, La Caixa... i per Torres, Codorniu, Freixenet... Això vol dir que cal traduir al català molts documents redactats inicialment en d'altres llengües. Per facilitar-ho, des de Política Lingüística, i per mitjà del Grup Parlamentari Català, vam proposar la introducció en els pressupostos de l'Estat de 2003 d'un seguit de bonificacions fiscals per a

fomentar el multilingüisme empresarial. Es tractava de deduccions a l'Impost de Societats sobre els costos d'etiquetatges plurilingües, d'incorporació de llengües diferents del castellà als webs i també del cost del doblatge de pel·lícules o de l'emissió per televisió de programes amb banda de so en llengües espanyoles diferents del castellà. No vam tenir gens d'èxit, però considero que la via de les desgravacions en l'Impost de Societats (competència de l'Estat) és una bona opció.

D'altra banda, entenc que cal reconèixer l'activitat dels professionals i les empreses de traducció i fomentar-la amb la consciència clara que és una eina bàsica per a la nostra política lingüística: millor formació dels traductors i intèrprets; més reconeixement social de l'activitat de la traducció, literària o no; més suport tècnic i millor difusió de les solucions neològiques; desenvolupament dels productes d'enginyeria lingüística; més oferta de diccionaris d'equivalències i d'especialitat; millor dotació pressupostària per a la subvenció de traduccions al català d'obres literàries, tècniques i professionals...

En qualsevol cas, cal tenir clar que una cultura oberta, com la nostra, ha de traduir i ser traduïda. I que una llengua és un univers complet, en el qual no hi pot haver forats negres. Ha d'abastar absolutament tots els escenaris de la vida. Per això cal que la política lingüística del país sigui una, que ho abasti tot, i que tots els departaments, totes les institucions, cerquin un mateix objectiu.